

MARS HUNGARICUS.

Egy rajzmelléklettel.

A magyar hadtörténelemnek korunkban két lelkes apostola tűnt fel Tomori késő utódai között, *Ipolyi Arnold* és *Bubics Zsigmond* egyháznagyok személyében, hogy mint méltó örökösei ama történelmi nevezetességű főpapoknak, kik ugyan a béke szent hivatásának éltek, de ha a haza érdeke úgy követelte azért kardot kötve véráldozatot is hoztak, sőt meghalni is tudtak — hivatott tollal megírják azt, miben a hőslelkű elődök jeleskedtek.

Ipolyinak a magyar hadtörténelemről írott örökbecsű tanulmányát Kassa püspökének hadtörténetünk irodalmában eddigelé páratlan forrásmunkája: Cornaro Frigyes velencei követ jelentése Buda visszafoglalásáról követte.

Az elsőnek kezéből nemzeti művelődésünk megmérhetlen kárára kihullván a toll, immár Kassa tudós főpapja egyedül munkálkodik nem lankadó szorgalommal nemzeti hadtörténelmi irodalmunk művelésén. Mint az Eszterházy uradalmak gondozója előtt, nyitva állván e család honunkban egyik leggazdagabb és legértékesebb levéltárának a tudomány számára még kiaknázatlan kincsei: kutatásai alatt Eszterházy Pál nádor iratai között egy vaskos kézirat-csomóra akadt, melyben a vitéz katona és bölcs államférfinak becses történelmi munkáját ismerte föl. E munka a *Mars Hungaricus*.

Bubics Zsigmond kassai püspök azon alkalomból, hogy a Magyar Tudományos Akadémia őt tagjául választotta: Eszterházy nádor ezen kiadatlan munkájáról az Akadémiában nagybecsű felolvasást tartott, a mely felolvasását igen díszes kiállításban nyomtatásban is kiadta.

A tudós főpap annak indító okát, hogy miért nevezte el Esz-

terházy ezen művét Magyar Márs-nak azon kor szokásában hiszi, mely szerette a mythológiát, s mely szokást a címválasztásnál Eszterházy is követhetett, a ki ezzel tán nem akart mást mondani, mint a mit ma magyar hadi események, vagy a magyar hadakozások történetével fejeznék ki.

De szerinte még egy másik, nem kevésbé elfogadható magyarázata is adható a címválasztásnak, s ez az, hogy az író a Mars Hungaricus alatt, a leirt hadakozások főszereplőjét *Zrínyi Miklóst*, a rettenetlen hőst akarta érteni.

A két ok bármelyike vezérlette is Eszterházyt a címválasztásban, annyi feltétlenül bizonyos, hogy művében diadaloszlopot állított ama férfinak, a kin mint felsőbb lényen rajongással csüngött, «a ki majdnem minden évben csodáit vitte véghez a vezéri bölcseségnek úgy, mint a vitézi bátorságnak», a ki a nemzet végsülyedése korszakában is mint kimagasló alak egyedül állott készen mindenkor nemzete megmentésére, a kinek személyében a láng-lelkű hazafi az első magyar hadtudományi íróval, a hadvezérrel és költővel egyesült.

A nyílt és egyenes jellemű Eszterházy e művével igazságot szolgáltatott a félreismert és üldözött magyar hősnek, a második Belizárnak, Zrínyi Miklósnak, a kihez hasonló harczost a török ellen, még ennek tanubizonyosága szerint is, nem látott századunk; a kinek halálával óriási baj érte Magyarországot, örök siralomra méltó. Siratta Magyarországot az ő elveszett Marsát, gyászolták a vezérek az elvesztett atyát, megkönnyezték mindannyian az ő szerencsétlenségét, de versenytársai és az ostobák örültek, s a törökök is örömben Kanizsában és egyéb váraikban ágyúlövésekkel üdvözölték halálát».

A Magyarország összes papi és világi rendjének ajánlott Mars Hungaricus dedicatiojában jelölte meg Eszterházy a célt, melyért könyvét megírta, a hol is a következőket írja: «Ne legyenek terhetekre, ha a hamu alatt lappangó szikrákat felélesztsem, és újakat, nem ártalmasokat, gyűjtok meg lelkeitekben, elszámálva azokat, mik a jelen időben a ti szemeitek előtt történtek, hogy azokat méltó fájdalommal az emlékezetbe visszaidézve annál nagyobb hévvel kérjük Istent, hogy hazánkat régi állapotába és virágzására emelje».

Bubics Zsigmond úgy festi szerzőnket, mint a ki egész erejét és

tudását hazája javára szentelé, s e mellett a dynastia leghívebb embere is maradt mindvégig; ki nemcsak fegyverrel, majd Zrínyi oldalán majd önállóan, küzd a csatamezőkön a török hódítás ellen, hanem a politikai téren még nagyobb szolgálatokat tett hazájának, a ki bátor férfihöz illő nyíltsággal és erélylyel nem egyszer emelte fel intőleg, kérőleg, vészt jóslólag szavát az alkori állapotok ellen, a kit ezért Bécsben nem is szerettek, bár az uralkodó maga nagyra becsüléssel viseltetett e híve iránt, igazat is adott neki, de mihelyt Eszterházy távol volt, ismét magyarelles udvaronczi befolyása alá került».

Mindebből kitetszik, mennyi akadálylyal kellett Eszterháznak megküzdeni, hogy hazája javára irányzott nemes igyekezetét és erejét, mily átoksúly sorvasztotta. Nincs-e közös sorsa az írónak hősé-
vel? Igen. — Legszentebb igyekezetének megvalósításában mind-
egyiknek idegenek emelte akadályokkal kell megküzdenie, az irigység
aknamunkája mindkettő ellen állandóan folyik, egyik sem érvénye-
sülhet. Ezért hitünk és meggyőződésünk, hogy Eszterházy Mars
Hungaricus a haza megmentésén fáradozó Zrínyi Miklósnak diadal-
oszlopa.

A latin nyelvű irott kézírathoz tizenegy tollrajz van csatolva, mik az eszéki hidat, Berzenczét, Türbékét, Barcsot, Kanizsát és Segesdet stb. ábrázolják; ezek közül kilenczet Eszterházy saját-
kezüleg rajzolt.

Bubics Zsigmond a Mars Hungaricus tartalmával megismer-
tetendő, annak nyomán az 1663—1664-iki évek küzdelmeit beszéli
el, idézvén Eszterháznak II. Rákóczi Györgyről mondott ítéletét:
«Ha ő élni tud vala szerencséjével, sokaknak rémületére, hazájának
dicsőségére lesz vala; de hibáztatandó, hogy inkább hevíti őt a ma-
gán, mint a közjó szeretete».

Az 1663-iki háború leírásában egy helyre akadunk, a mely
megerősíti fentebbi állításunkat, hogy Eszterházyt is marta a kaján
irigység. Így ugyanis voltak, kik a török részéről fenyegető nagy
csapás elhárítása végett számos más főúrral egyetemben hadat
gyűjtő Eszterháznak és társainak eme buzgólkodását irigykedve
nézték, a kiket a következő szavakkal bélyegez meg: «de nem
hiányoztak, kik kárhoztatták ezeknek fürgeségét, ezen annyira
szokatlan buzgalomról veszedelmesen nyilatkozván; ezeknél jó a

rosszattevés, mert nincs ott helye az erénynek, hol a bűnök uralkodnak, különösen ha az irigység a tanácsadó, melynek legjobb abrakja az erény».

Ezután Köprili nagyvezír elhatározása Érsekujvár megtámadására, majd Forgách Ádám Érsekujvár parancsnokának, — kit szerző igen törekvő, de szerencsétlen embernek mond, — kudarczot vallott párkányi rajtaütése, majd Érsekujvár ostroma következnek, miket a téli hadjáratra való készülétek, Berzencze és Babócsa meghódolása, a szigetvári törökök zaklatása és ostromlása, Pécs város elfoglalásának leírása következnek.

A város elfoglalását követő eseményeket Bubits püspök a következőkben írja le.

A város elfoglalása után a mieink a várost vették ostrom alá, hová a törökök töméntelen sok aranyat, ezüstöt, továbbá asszonyokat, gyermekeket és a lovakat szállították. A magyarok másnap a várat kezdték lövöldözni, de ágyúik kicsinyek lévén, nem sok kárt tehettek benne. Zrínyi látva, hogy a vár vivása hosszabb időt fog igénybe venni, az összes gyalogságot ott hagyva, körülbelül 5000 lovassal Siklós irányában megindult, útközben megvevén Szalonta nevű falut, melyet a siklósi törökök ágyúlövésekkel figyelmessé tevén, a török lakosság odahagyott, s minthogy az éj sötét volt, nem lehetett őket űzöbe venni. A magyarok a kor barbár szokásához híven, de még inkább stratégiai okokból az elfoglalt falut felgyújtották. Hajnalhasadtával Siklós és Baranya mellett elhaladván, egyenesen Eszék felé indultak és január 31-én megpillantották azon török váracsot, melyet ezek a híres eszéki híd védelmére építettek. Ezt hirtelen megrohanással hatalmukba ejtették, a török katonákat leöldösték, és a hidat elfoglalták.

Ezen korban számos rajz és leírás készült az eszéki hídről, mely csoda számba ment. A kor leghíresebb rajzolóinak ónja alól kerültek ki e képek, és látnunk engedik, minőnek képzeltek el az eszéki hidat. Képzeltek mondom, mert valójában másféle volt, mint a minőnek e képek mutatják. Ezek szerint ugyanis nem egyenes, hanem kigyózó alakja volt, más képek szerint tompa szög alatt két szárnyban nyúlt el.

Eszterházy a Mars Hungaricus kézírata mellett egy rögtönözve készült tollrajzban (lásd a csatolt rajzmellékletet) mutatja be ne-

künk ezt a hidat, mely Eszékttől Dárdáig vezetett, tökéletesen egyenes vonalban, és melynek igen nagy strategiai fontossága volt, mert ezen át özönlöttek Magyarországba sok éven át a törökök százezrei. Eszterházy maga is csodás építményűnek mondja; az ő mérése szerint 12 láb széles, 8335 láb hosszú volt; oly pontosan volt készítve, s a gerendák oly szorosan s sűrűn egymás mellé róva, hogy ha valaki egy pénzdarabot rajta elejtett volna, még az sem esett volna a híd alá. Nyolcz óriási oszlop, oly szélesek mint a híd, tartották azt, hosszában pedig minden egy-egy ölnyi távolság után szintén oszlopok támogatták.

Azzal tisztában voltak a mieink, hogy ezt a hidat, a hídépítészeti nek e korbani fejlettségéhez képest valóságos remeket, el kell pusztítani, mert, ha czélszerű közlekedési eszköz is, de veszedelmes az által, hogy a török seregek ezen át könnyen jutnak be az országba. Sokáig tanakodtak tehát azon, miképen pusztítsák el; kevesen is voltak a mieink, sietni is kellett. Végre elhatározták február 1-én, hogy elégetik, a mi két nap alatt sikerült. «A kegyes istenség ugyanis mondja Eszterházy, ki elejétől végig jelen volt az execution, nagy mennyiségű nádat adott rendelkezésünkre. Mi tehát a hídattal megraktuk, alája is nádat összehordván, s azt meggyújtván, Plutónak áldoztuk. Két teljes napon és két teljes éjen át folyton szítottuk a tüzet, és végre sikerült a hídatt elhamvasztanunk. Irtózatoss látvány volt főképpen éjjel ezen sok ezer láb hosszú alkotmány égése. Segítségünkre volt e munkában az is, hogy a víz keményre vala fagyva, s így megbirta katonáink terhét, midőn a híd alatt és mellett a sok nádat összehalmozgatták. Csodálatra méltó kegye volt az Istennek az is, hogy az eszéki várból a törökök folytonosan lövöldöztek reánk, s így mi valóságos golyózáporban dolgoztunk, és mégis csak egyetlen egy emberünk sebesült meg.»

Télvíz ideje nem kedvez az ostromlóknak. Pécs várát sem bírták a mieink elfoglalni, a melyet pedig Eszterházy hite szerint: kitarással be lehetett volna venni.

A Zrínyi és Hohenloe között duló viszályt a két férfit kibékítése által iparkodott Eszterházy megszüntetni, de fáradozásait siker nem koronázta. Zrínyi tehát Kanizsa alá vonult, s ennek elfoglalásához engedélyt és segélyt kért a királytól. Zrínyi abban bizakodott ugyanis, hogy ezen, eleség hián szükölködő várát, mely-

nek birtokában a török nagy terület fölött uralkodhatott, az északi híd felégetése után annyival könnyebben foglalhatja el, mivel annak a nagyvezír immár nem egyhamar hozhat segílyt. A kudarcz főoka Bubics szerint ama körülmény volt, hogy a Kanizsa vivására márczius 18-án megadott engedélyről Zrínyi kérelme után csak 24-ed napra értesült, bár az átkos visszavonás is nem csekély mértékben időzte elő azt.

A kanizsai kudarczot Uj-Zrínyivár elvesztése követte, mely várat a törökök a kereszténység örök gyalázatára elfoglalták.

Bubics a szentgotthardi csata és a siralmas vasvári békéig követi Eszterházyt az 1664-iki események leírásában, ezután igazságot szolgáltat a tisztelt férfiú emlékének azon vádak ellenében, mikkel szolgálatainak önzetlenségét illették.

Kassa tudós püspökeközrebocsátott munkájával nemcsak amaz események leírását nyújtotta nekünk, mikből fontos történelmi tanulságokat meríthetünk, hanem két önzetlen hazafi emlékének erczenél maradandóbb oszlopot állított, nemzedékek mulasztását egymaga pótolván.

VÁGHÓ IGNÁCZ.